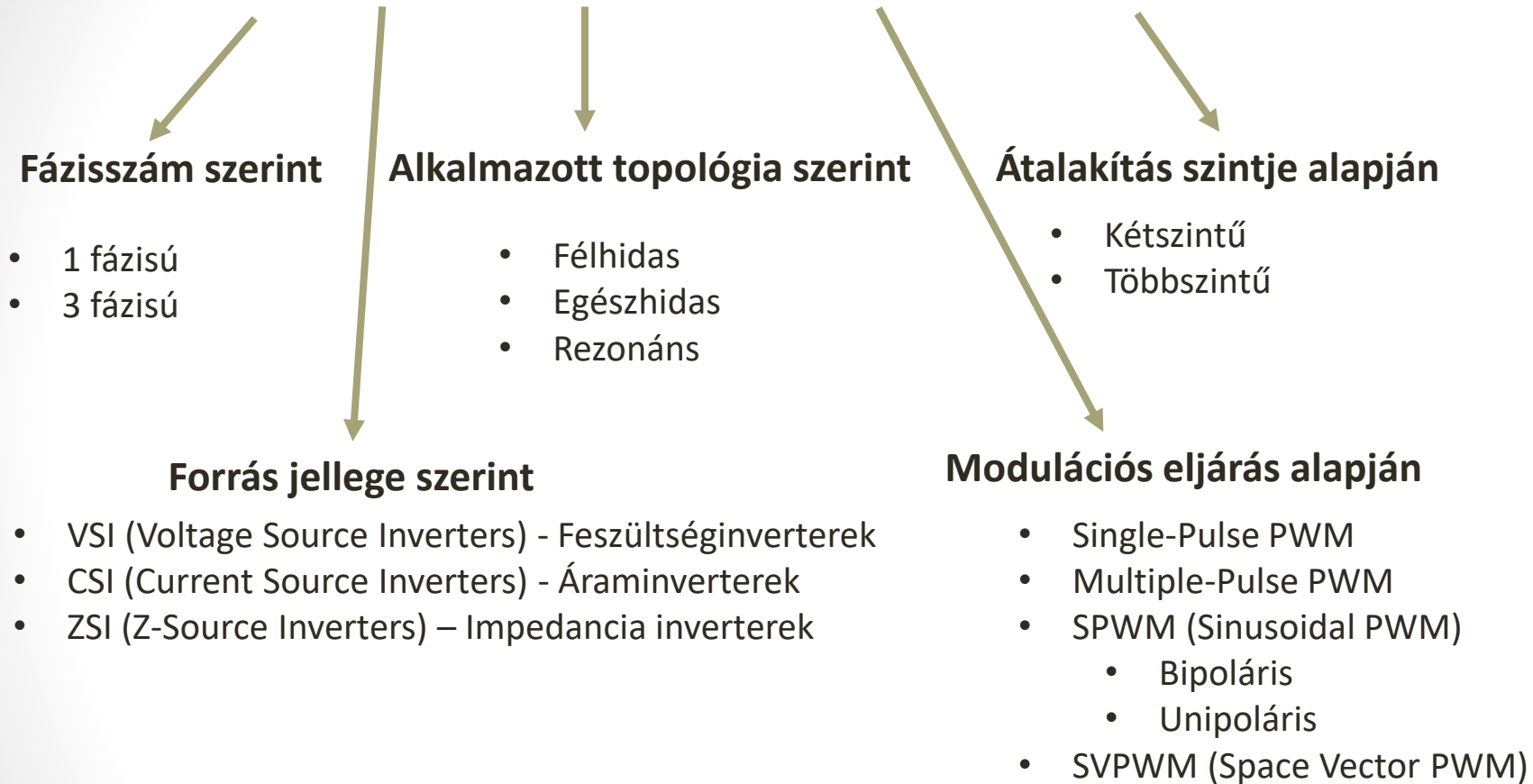

Teljesítményelektronika

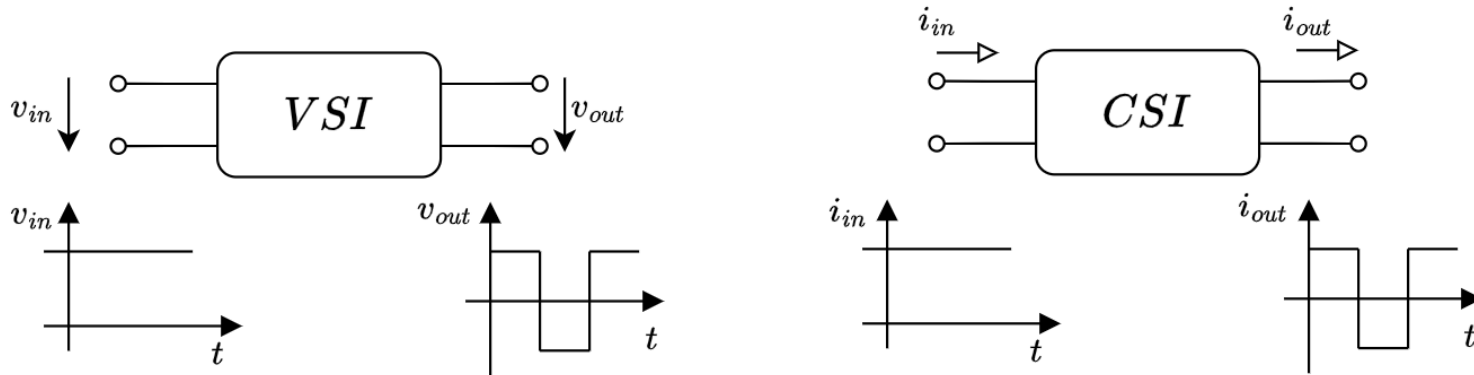
DC/AC átalakítók (1f, 3f), AC/AC átalakítók

Inverterek csoportosítása*

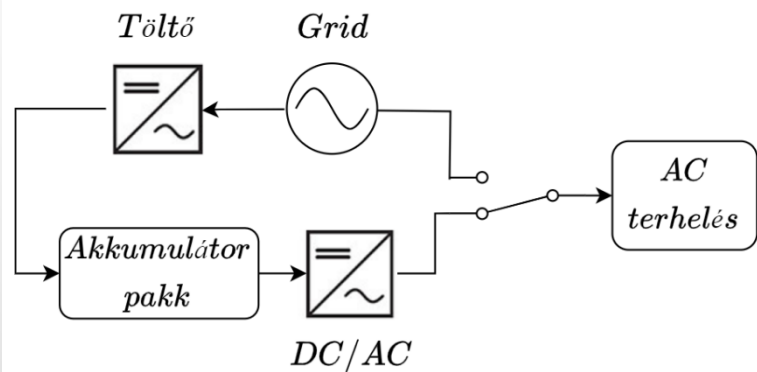
Feszültség és áraminverterek (VSI, CSI)

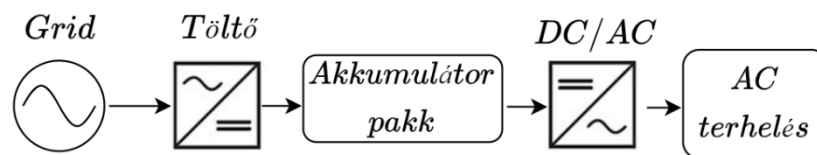
- A feszültség inverterek (VSI) a bemenetükön lévő –állandó (terhelőáram független, kis belső ellenállású)- egyenfeszültségből képeznek váltakozó feszültséget. A kimeneti áram jelalakja a terhelés jellegétől függ (rezisztív, induktív, kapacitív vagy ezek elegye)
- Az áram inverterek (CSI) a bemenetükön lévő –állandó (azaz olyan áramforrás, amelynek belső induktivitása olyan nagy, hogy a rajta áthaladó i áramot nem befolyásolhatja a rajta lévő u feszültség változása)- egyenáramból képeznek váltakozó váltakozó áramot. A kimeneti feszültség jelalakja a terhelés jellegétől függ (rezisztív, induktív, kapacitív vagy ezek elegye)

Bevezetés

- A DC/AC átalakítók egyenmennyiséget (DC, U_1) alakítanak át váltakozó mennyiséggé (AC, U_2 , f)
- A köznyelv az ilyen berendezéseket invertereknek hívja
- Egyfázisú kialakítás esetén kisebb teljesítményűek
- A vizsgált bloksémát szünetmentes tápegységnek nevezik (angolul Uninterrupted Power Supply, UPS), melyek a elvben hasonlatosak a háromfázisú villamos járműhajtások invertereihez
- Az UPS-ek két nagy csoportra oszthatók: (a.) készenléti, és (b.) online
- Készenléti esetben az akkumulátor és az inverter nem folytonos működésű (de töltődik), csakis a forrás megszűnése esetén lép működésbe. A forrás kimaradása esetén a kimenet némi késéssel reagál(hat)
- Folytonos esetben az akkumulátor és az inverter a hatáslánc része
- Egy speciális eset lehet, amikor a bemenet egy napelem cella (szolár)

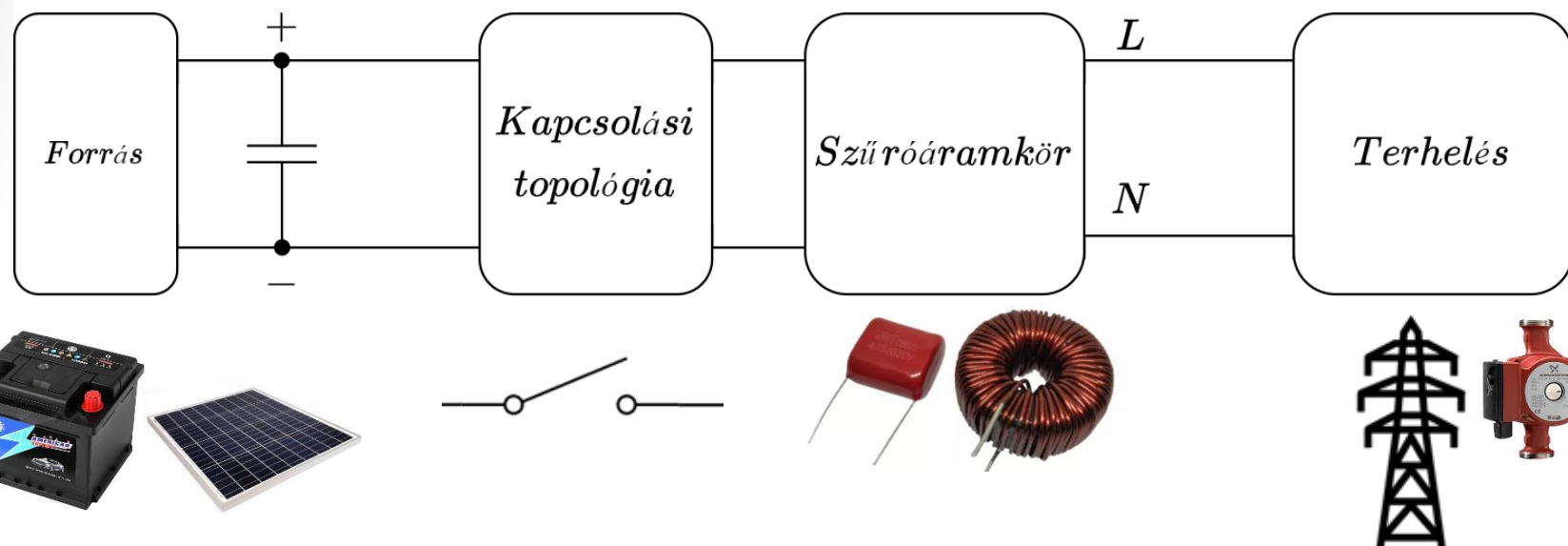

a.

b.

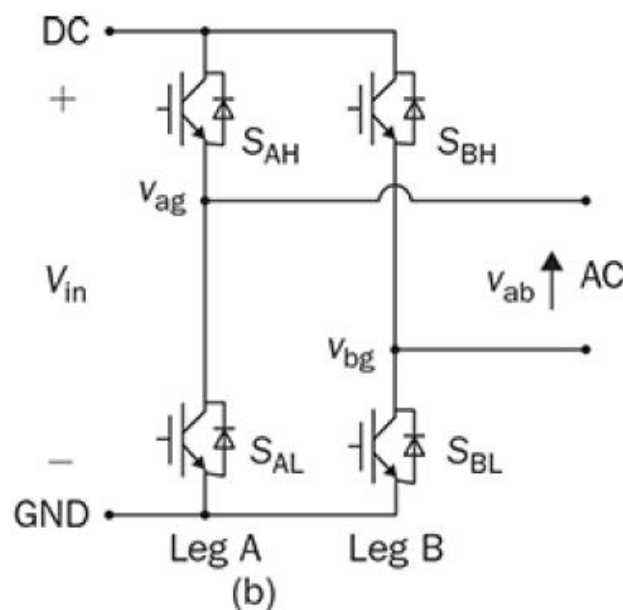
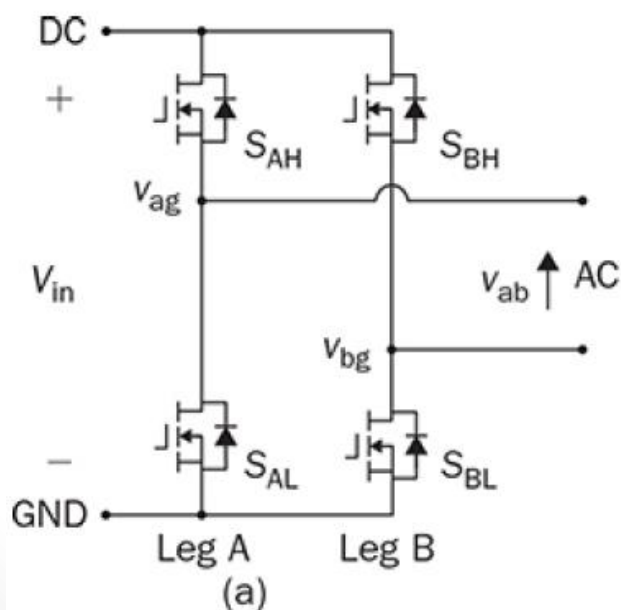
Egyfázisú inverter blokkcséma

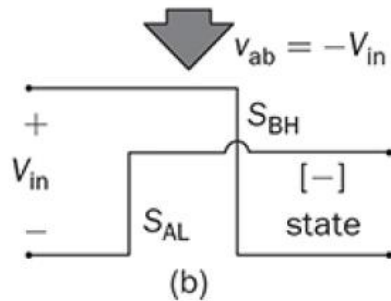
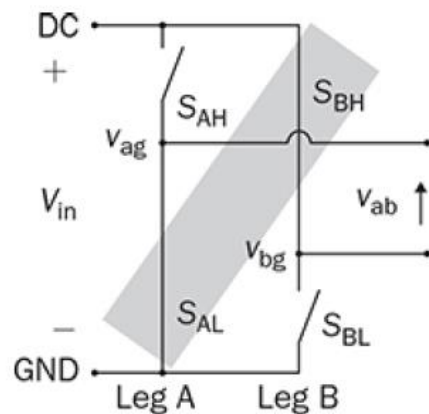
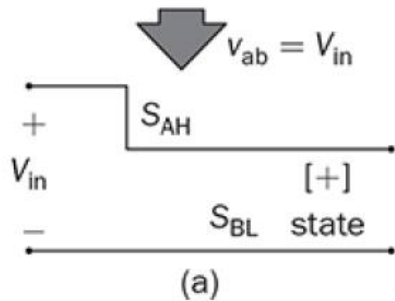
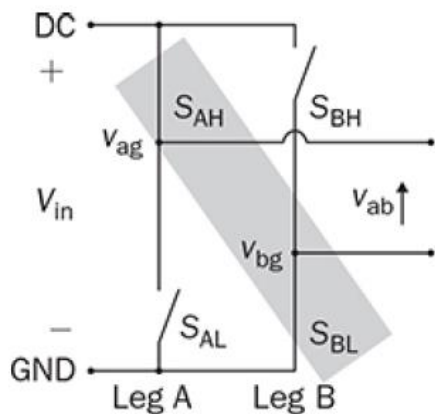
- Az inverterek forrása minden esetben valamilyen DC forrás, amely lehet akkumulátor, szolár (napelem) stb.
- Amennyiben a forrás nem stabil, szűrni szükséges (L , C elemekkel)
- A kapcsolási topológia többféle lehet, ez végzi ténylegesen a DC/AC átalakítást
- A nagyfrekvenciás kapcsolás miatt a kimeneten szintén szűrőáramkört kell alkalmazni, főleg a nagyfrekvenciás felharmonikus összetevők kiszűrése miatt
- A terhelés lehet egy AC fogyasztó, vagy visszatáplálás a hálózatba (napelemes rendszer esetén)

Egyfázisú inverter topológiák

- A leggyakoribb a négykapcsolós, két félhidat tartalmazó kialakítás, melyeket MOSFET-ek (a.), vagy IGBT-kkel építenek fel (b.) (mint az egészhidas DC/DC konverter esetén)
- A félvezetők kiválasztását a feladat határozza meg (milyen típus, teljesítmény stb.)
- A bemenet a DC és GND pontok között, míg a hídkimenet a V_{ag} és a V_{bg} kimenetek között definiált
- A korábbiaknak megfelelően az egy félhídban lévő félvezetők azonos időben nem vezethetnek
- Egyenáramú motorvezérlés esetén az említett topológiát H hídnak nevezik (az eltérés a vezérlés jellegében van)

Vezérlési megoldások (Square Wave AC)

- A félvezetőket PWM alapú modulációval vezéreljük, melynek eredménye, hogy a kimenet vagy a „+” sínhez, vagy pedig a „-” sínhez kapcsolódik

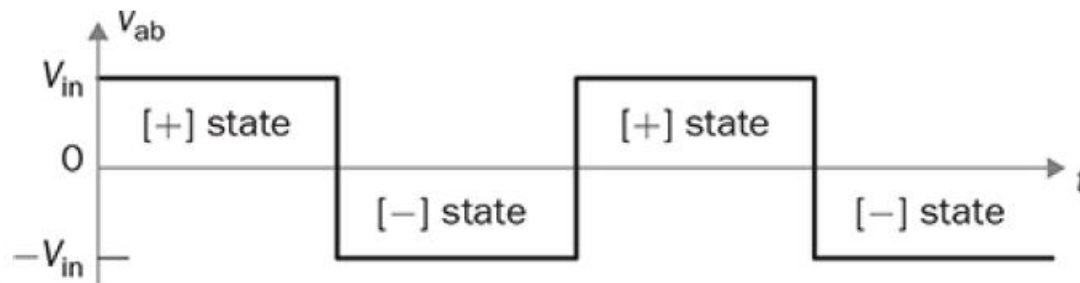
- A félvezetőket átlós módon kapcsoljuk (azonos hídágban tiltott az egyidejű bekapcsolás!)

- A pozitív ciklus esetén (a.) a kimeneti feszültség

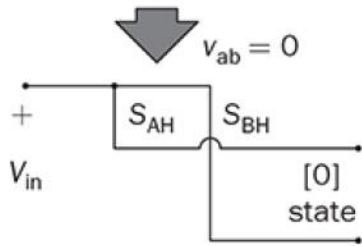
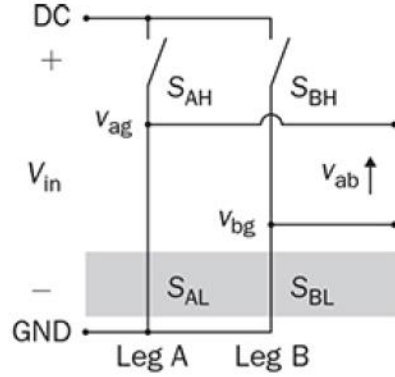
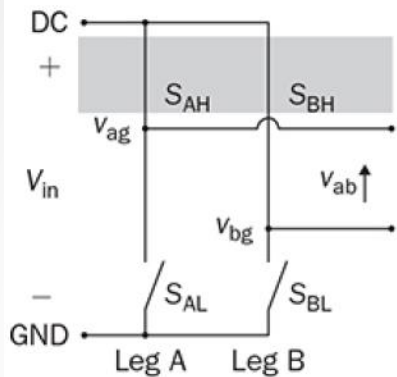
$$V_{ab} = V_{in} - 0 = V_{in}$$

- Negatív ciklus (b.) esetén a kimeneti feszültség pedig

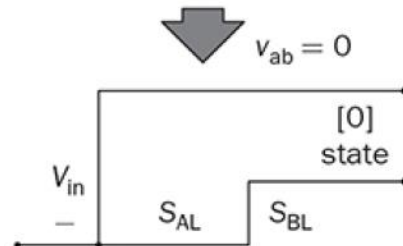
$$V_{ab} = 0 - V_{in} = -V_{in}$$

Vezérlési megoldások (Chopperek – Szaggatók)

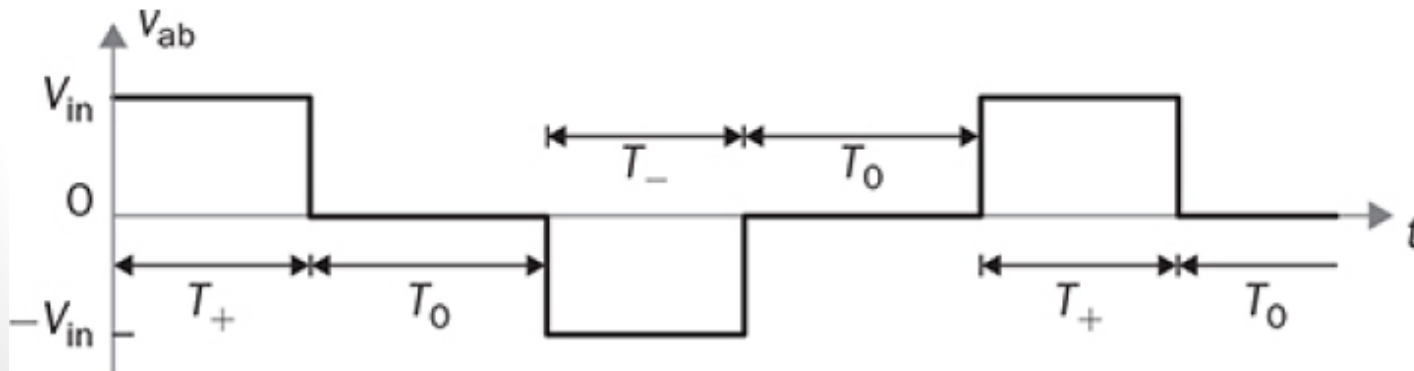

(a)

(b)

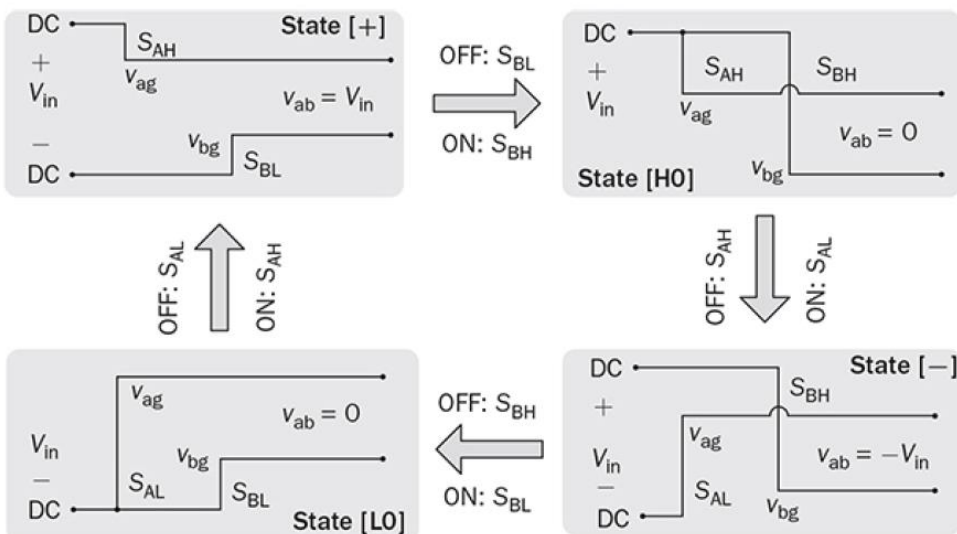
- A topológia ezen módszer esetén is azonos, a különbség a vezérlésben van: a felső (S_{AH} , S_{BH}) és az alsóoldali (S_{AL} , S_{BL}) azonos időben vezetnek
- Ezekben az esetekben a kimeneten (V_{ab}) potenciálkülönbség nincs, így a kimeneti feszültség $V_{ab} = V_{ag} - V_{bg} = 0$
- Jelen vezérlés az idődiagramon a T_0 időpillanatokat állítja elő
- V_{ab} RMS-értéke az állapotperiódusok (T_+ és T_-) beállításával szabályozhatóvá válik.

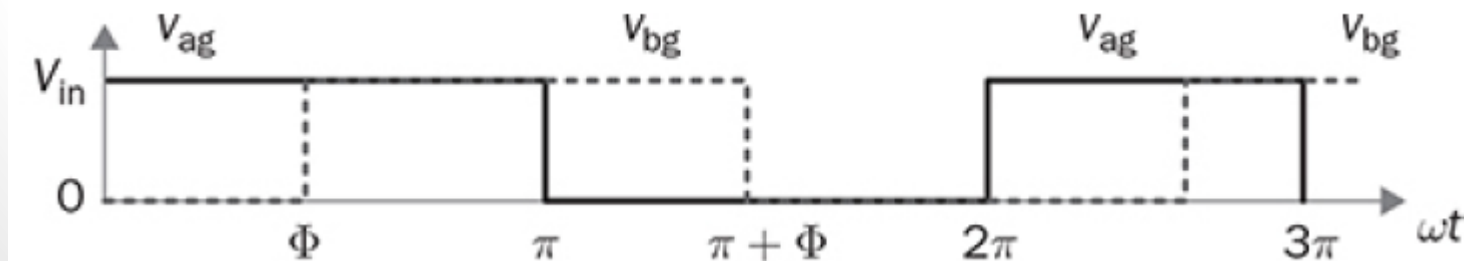
Fázistolás és moduláció

(Fáziseltolódásos négyszög hullám)

- Kombináljuk az előbbi két lehetőséget kombináljuk, azaz T+, T- és T0
- A félvezető kapcsolók a teljes periódus 50%-ban vezetnek, amely a kimeneten, amely V_{ag} és a V_{bg} négyszögjeles hullámformát eredményezi a kimeneten

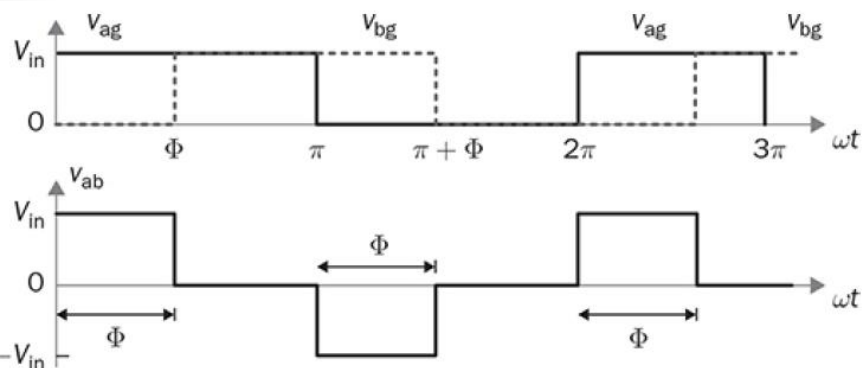

Állapot	S_{AH}	S_{AL}	S_{BH}	S_{BL}
1. (T+) (AH switched on)	On	Off	Off	On
2. (T ₀) (BH switched on)	On	Off	On	Off
3. (T-) (AH switched off)	Off	On	Off	On
4. (T ₀) (BH switched off)	Off	On	On	Off

folytatás...

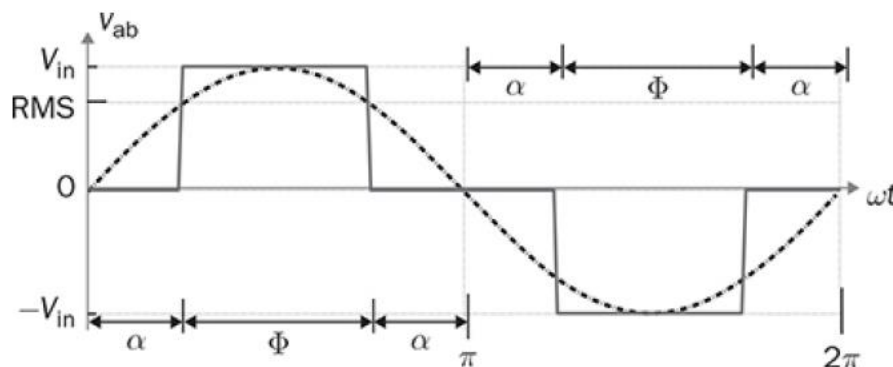
- Amennyiben a kimeneti feszültséget vizsgáljuk, az bal oldali ábra alsó jelalakját kapjuk, ahol ϕ reprezentálja a fázistolás értékét
- A kimeneti jel RMS értékét a ϕ szabályozza
- A kimeneti feszültség RMS értéke tehát: $\text{RMS}(V_{ab}) = V_{in} \sqrt{\frac{\phi}{\pi}}$
- Amennyiben
  - $\phi=0$, a kimeneti feszültség (V_{ab}) értéke is zérus
  - $\phi=\pi$, abban az esetben a legnagyobb konverziós arányt kapjuk
  - $\phi=\frac{\pi}{2}$, a kimeneti feszültség (V_{ab}) értéke $V_{ab} = \frac{V_{in}}{\sqrt{2}}$

Ha $\phi = \frac{\pi}{2}$, a kapott jelalak szimmetrikus, továbbá $\phi + 2\alpha = \pi$

A kimeneti feszültség „alfával” kifejezve:

$$\text{RMS}(V_{ab}) = V_{in} \sqrt{1 - \frac{2\alpha}{\pi}}$$

Modulációs eljárások inverterek esetén

- A cél az, hogy az inverter magas minőségű (felharmonikus mentes, tiszta) szinuszos kimenettel rendelkezzen
- Ennek eléréséhez magas frekvenciás modulációt és aluláteresztő szűrést alkalmaznak

SPWM (Sinusoidal Pulse Width Modulation)

- A moduláció alapelve azonos a DC/DC átalakítók esetén bemutatott PWM modulációhoz, azaz szükség van egy alap (vivő) jelre és egy referencia jelre- amely ebben az esetben nem egy konstans érték, hanem szinuszos jellegű-

Bipoláris SPWM

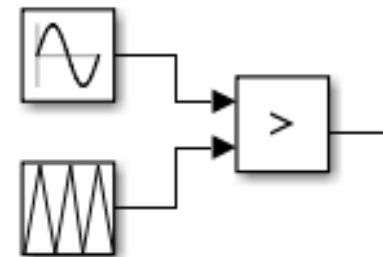
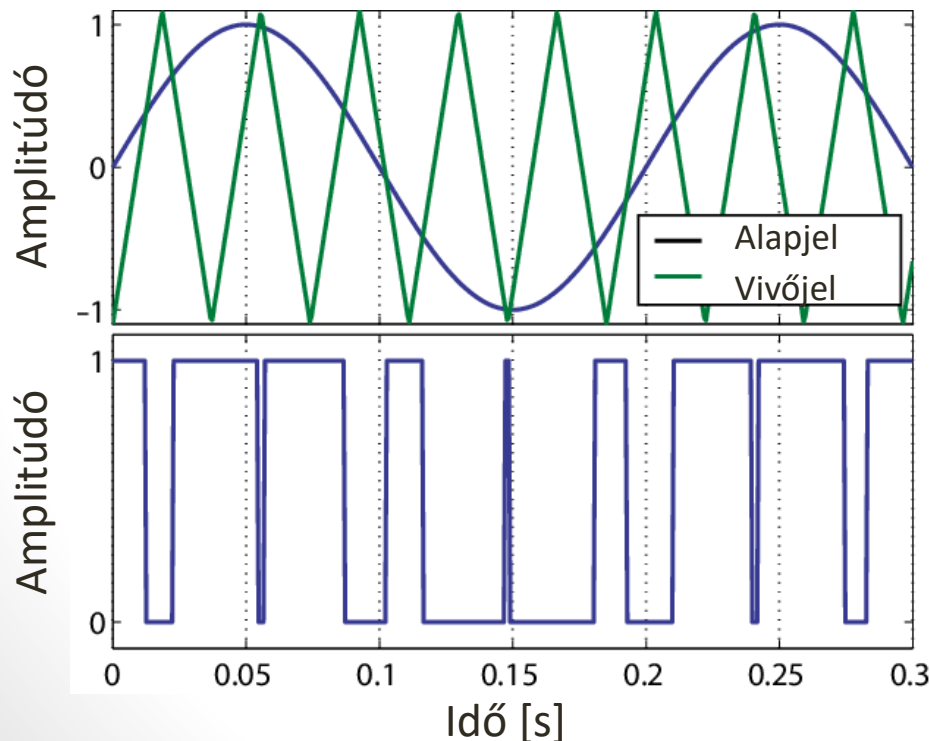
Unipoláris SPWM

SVPWM (Space Vector Pulse Width Modulation)

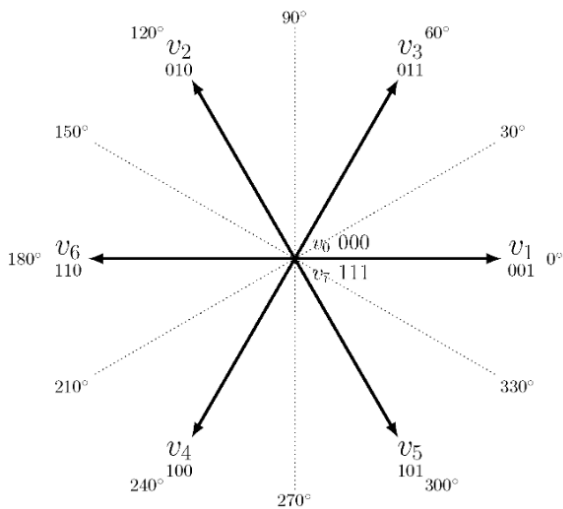
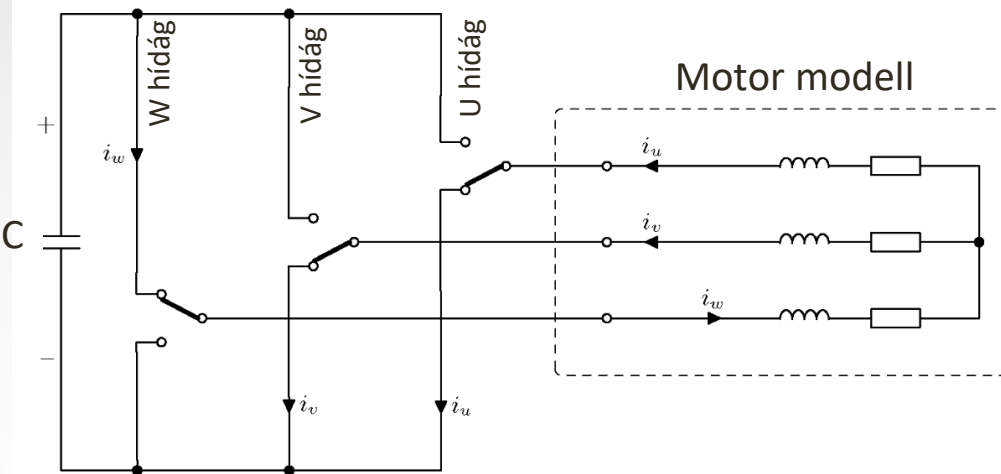
- Magyarul térvektor modulációnak is nevezik
- Általában többfázisú inverterek esetén alkalmazzák, előnyös tulajdonságai miatt (pl.: alacsony felharmonikus tartalom, jobb tápfeszültség kihasználás)
- Matematikailag bonyolultabb megvalósítás

SPWM moduláció

- A két típus alapelve azonos, jelen előadás részletesen a bipoláris típust ismerteti
- Az alapjel bipoláris jellegű, azaz az időtengelyre szimmetrikus, jellemzően háromszög lefutású, szignifikánsan magasabb frekvenciájú, mint az alapjel
- Az alapjel az, amit a „kimeneten látni szeretnénk”, ez szinuszos időbeli lefutású
- Ezt a két jelet hasonlítjuk össze (komparáljuk), melynek eredménye egy változó szélességű négyszögjel: ez vezérli a kapcsolótranzisztorokat

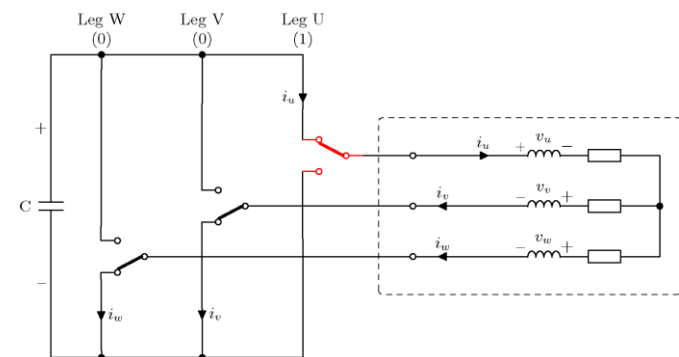

SVPWM moduláció

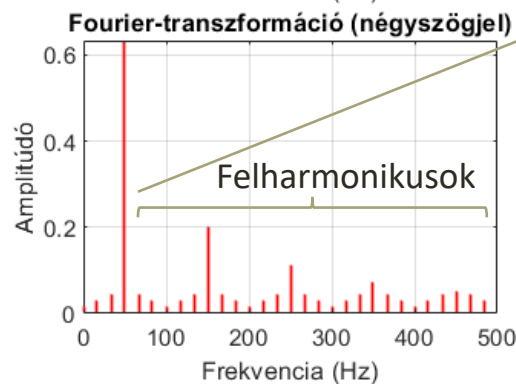
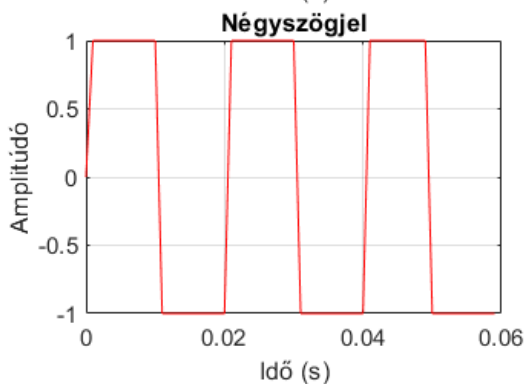
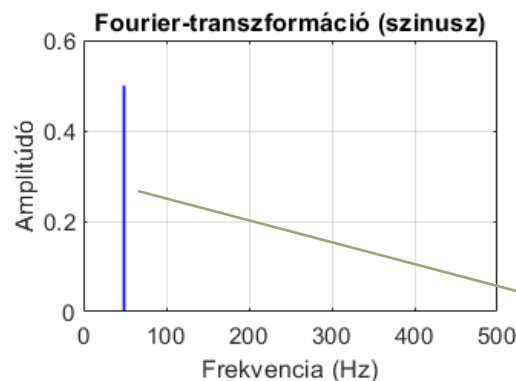
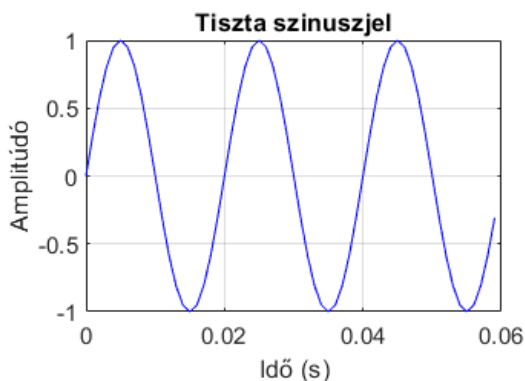
Vektor	U	V	W
v0	0	0	0
v1 (+U)	0	0	1
v2 (+V)	0	1	0
v3 (-W)	0	1	1
v4 (+W)	1	0	0
v5 (-V)	1	0	1
v6 (-U)	1	1	0
V7	1	1	1

- Az elv kétszintű inverter esetén kerül bemutatásra
- Bármelyik fázis esetén a motor (terhelés) fázistekercse a +/- tápfeszültséghez csatlakozhat, ezt reprezentálja a logikai 1 vagy 0
- Összesen $2^3 = 8$ vektoros állapot állítható elő
- A vezérlő/szabályozó áramkör vektorokat állítja elő
- Példának vegyük a 011-es állapot

Fourier-transzformáció

- Létezik egy eljárás, melynek segítségével a periodikus jelek időtartományból frekvenciatartományba alakíthatók át, azaz egy összetett periodikus függvény szinuszos és koszinuszos összetevőkre bontható
- A legnagyobb frekvenciájú összetevőt alapharmonikusnak, míg a rajta kívül egyéb frekvenciás összetevőket felharmonikusnak hívjuk
- A „tisztá” jelek egyetlen frekvenciás összetevőből állnak, míg az összetett periodikus jelek több frekvenciát is tartalmaznak (jellemzően kisebb amplitúdóval)

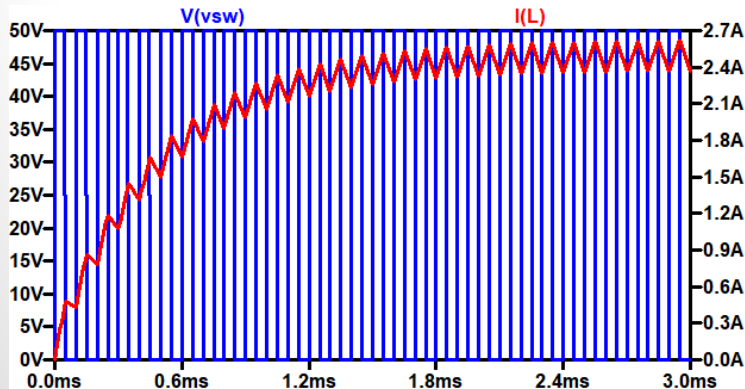
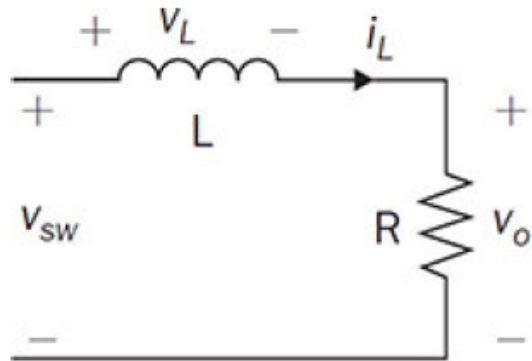
Alapharmonikus

Felharmonikusok

Szűrőáramkörök –bevezetés-

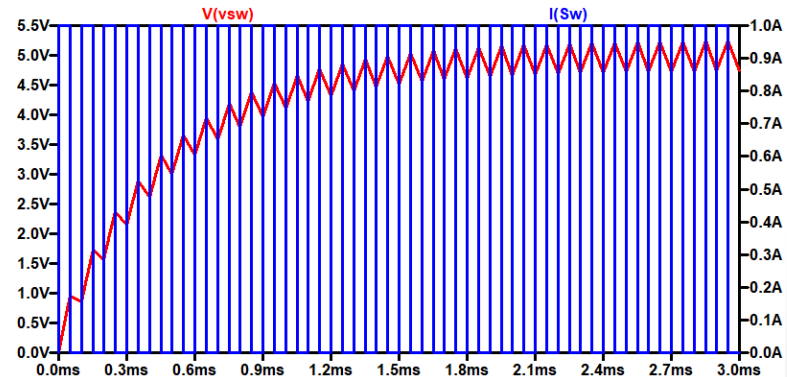
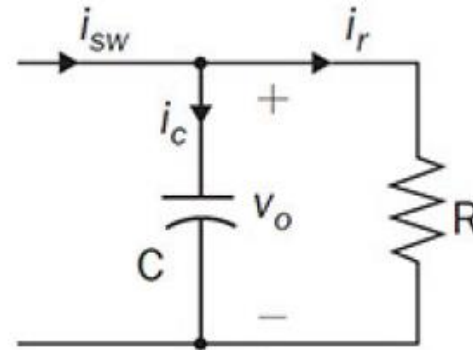
A különböző szűrőáramkörök reaktáns (L és C) elemek segítségével valósíthatók meg

Az induktivitás (mágneses) energiát tárol, egyenletes áram fenntartására alkalmas

$V_{sw}=50V$, $R=10\Omega$, $L=5m$, $f=10kHz$

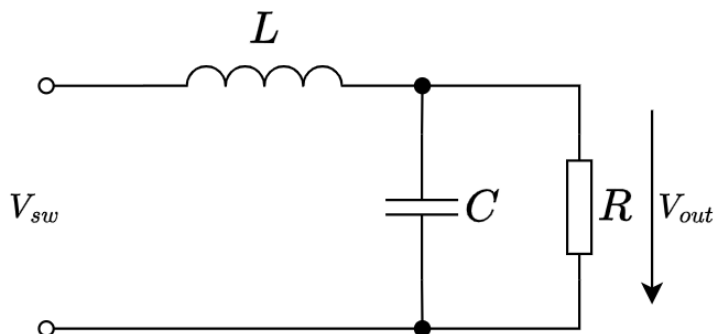
A kapacitás (elektromos) energiát tárol, egyenletes feszültség fenntartására alkalmas

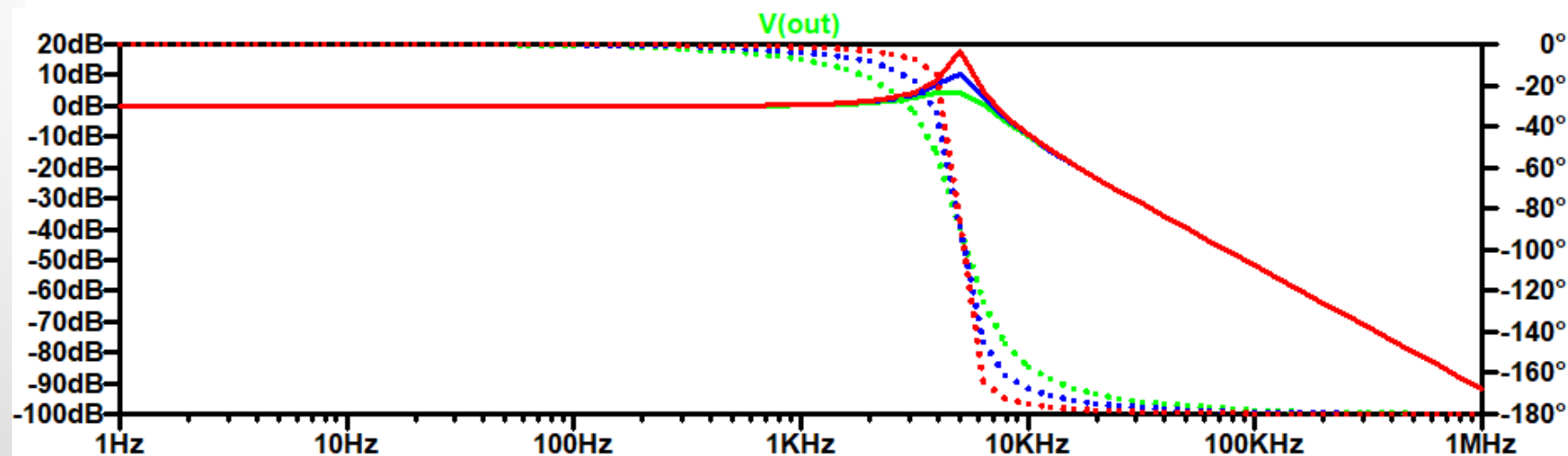
$I_{sw}=1A$, $R=10\Omega$, $C=50\mu F$, $f=10kHz$

LC szűrő (inverterek)

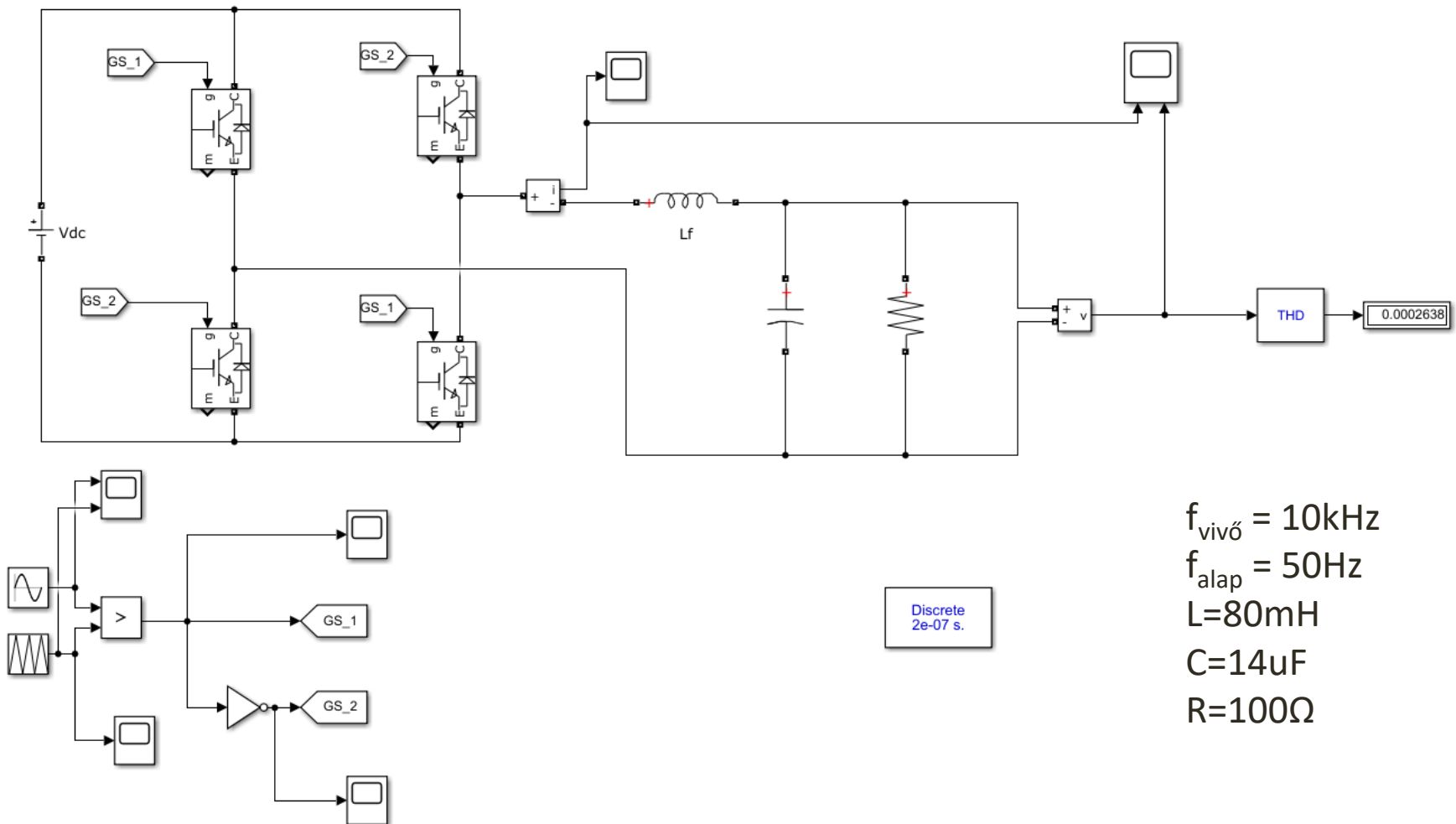
- Az LC áramkört széles körben használják aluláteresztő szűrésre a terhelésen megjelenő jó minőségű feszültség/áram elérése érdekében
- A cél az, hogy egy jól méretezett LC szűrő segítségével a kimenet felharmonikus tartalmát csökkentsük, minél inkább szinuszos legyen a kimenet (áram és/ vagy feszültség)

$L=100\mu\text{H}$, $C=10\mu\text{F}$, $R=5, 10, 25\Omega$

SPWM szimulációs példa (Matlab/SIMULINK)

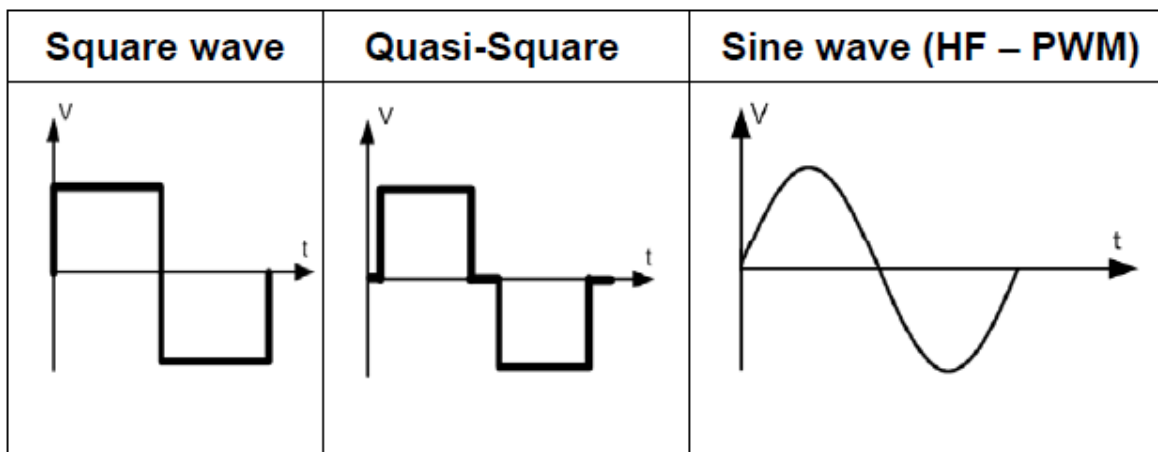
Harmonikus torzítás (THD)

- A **harmonikus torzítás** (vagy más néven harmonikus torzítási tényező) olyan nemlineáris jelenség, amely során egy jelben megjelennek olyan frekvenciák, amelyek az eredeti jel alapfrekvenciájának egész számú többszörösei
- Ezeket a frekvenciákat "harmonikusoknak" nevezzük
- A harmonikus torzítás akkor lép fel, amikor egy rendszer nemlineárisan reagál a bemeneti jelre, így az eredeti jel mellett ezek a magasabb frekvenciájú komponensek is megjelennek.
- Értéke az alábbi összefüggéssel számítható:

$$THD = \frac{\sqrt{V_2^2 + V_3^2 + V_4^2 \dots V_n^2}}{V_1},$$

ahol V_n az n-edik harmonikus feszültség effektív értéke, V_1 pedig az alapkompone ns effektív értéke.

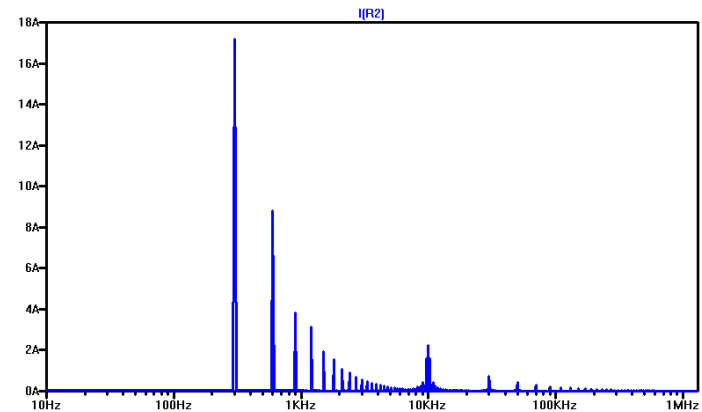
- Kávézsinuszos jel esetén a torzítás kb. 25-30%, négyszögjeles inverter esetén 40-50%, míg tisztán szinuszos inverter esetén néhány százalék

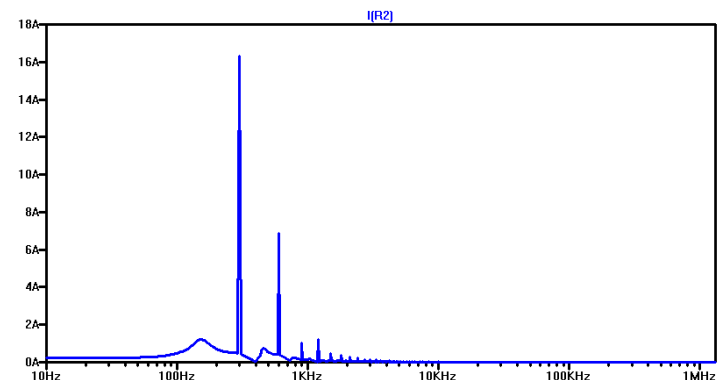
Szűrés – torzítás csökkentése –példa-

- Mit tehetünk akkor, ha az áramkörünk kimeneti mennyisége (áram, feszültség) magas felharmonikus tartalommal rendelkezik?
- Különböző szűrőáramkörök (L, C, LC, LCL stb.) alkalmazásával a kimeneti felharmonikus tartalom csökkenthető.

L1 fojtó használata nélkül

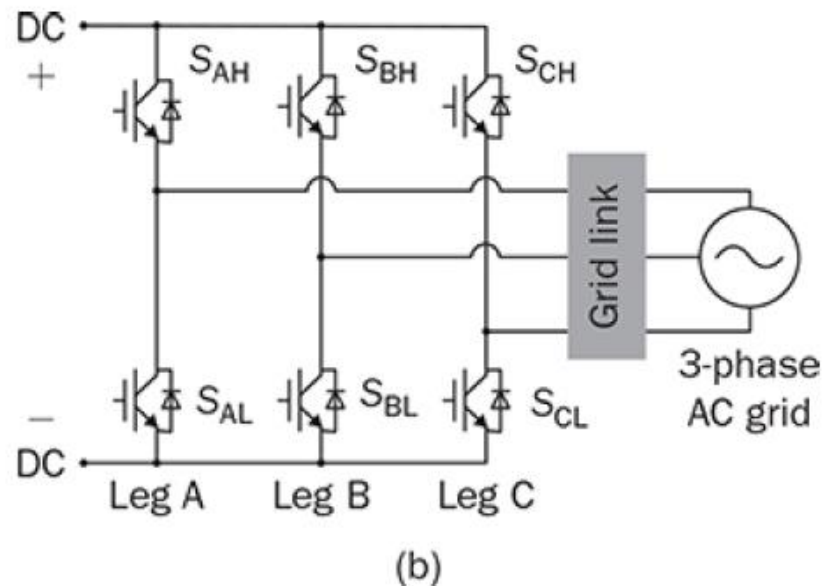
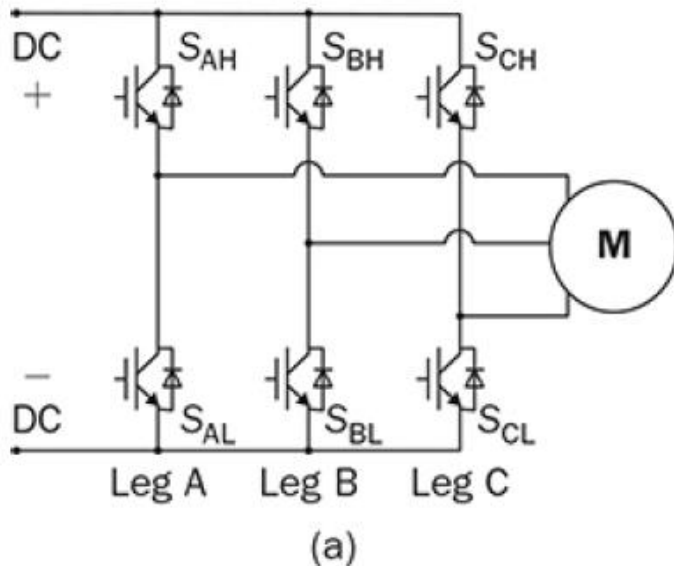

L1 fojtó használatával

Többfázisú inverterek

- Villamos járműhajtás, automatizálás stb. esetén jellemzően háromfázisú rendszerek használatosak
- Teljesítményelektronikai szempontból ez azt jelenti hogy minden egyes fázistekercs egy félhídhoz kapcsolódik (kétszintű inverterek esetén)
- A félhídiban (pl.: S_{AH} , és S_{BH}) a motor/fázistekercs vagy a pozitív tápsínhez, vagy a negatív tápsínhez csatlakozik
- Alapvetően két „típust” különböztetünk meg: a feszültség-inverter (VSI – Voltage Source Inverter) (a. ábra), ez jellemzően motorhajtások esetén alkalmazott, illetve áram-inverter (CSI – Current Source Inverter) (b. ábra), váltakozó áramú hálózatba történő áramtermeléshez használatos
- Előbbi esetén a bemeneti feszültséget, míg utóbbi esetén a bemeneti áramot kell állandó értéken tartani

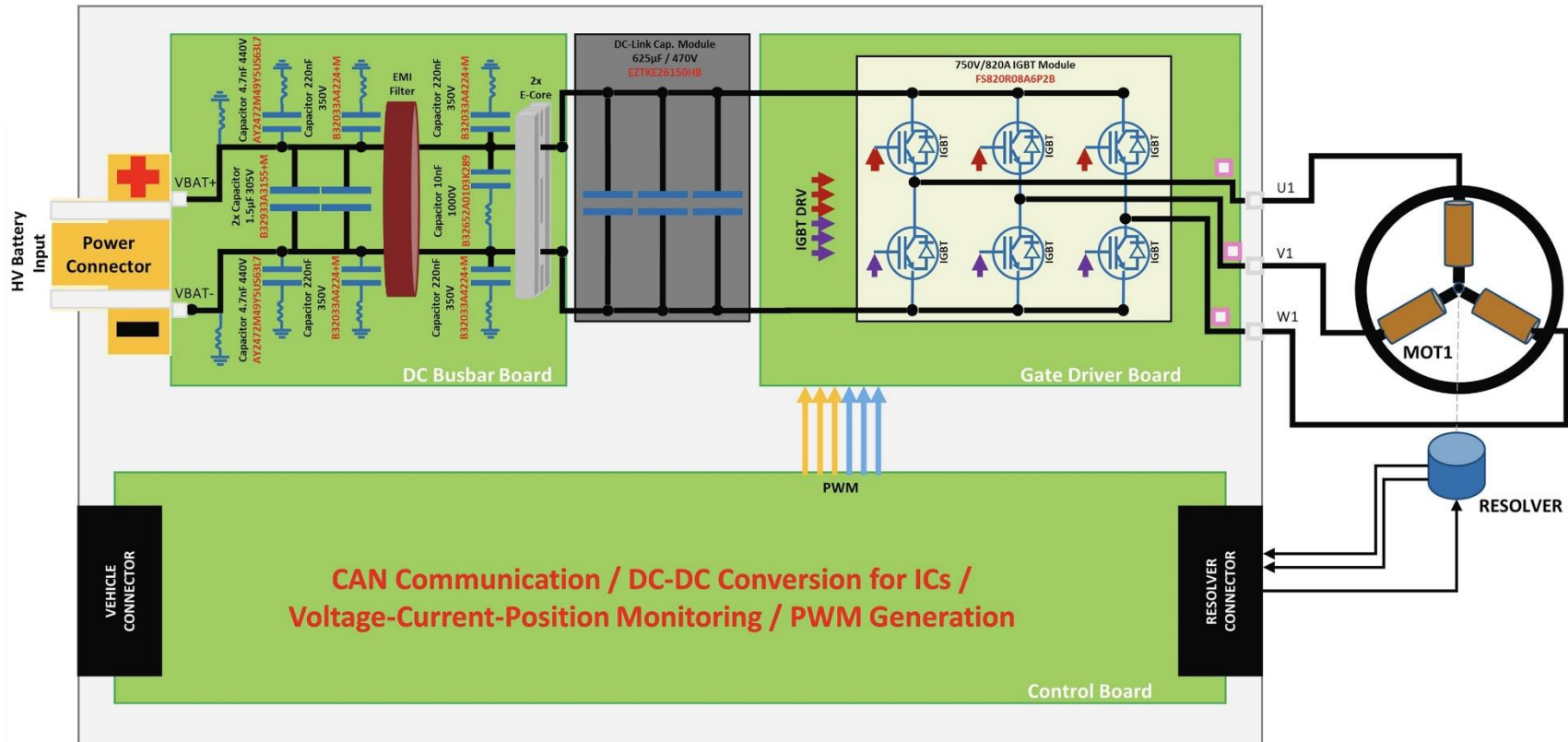
Szemléltető példa (Audi e-tron inverter)

<https://www.audi-mediacycenter.com/en/videos/video/audi-e-tron-power-electronics-e-engine-animation-4845>

Példa 2 –ID.3 blokkcsémák

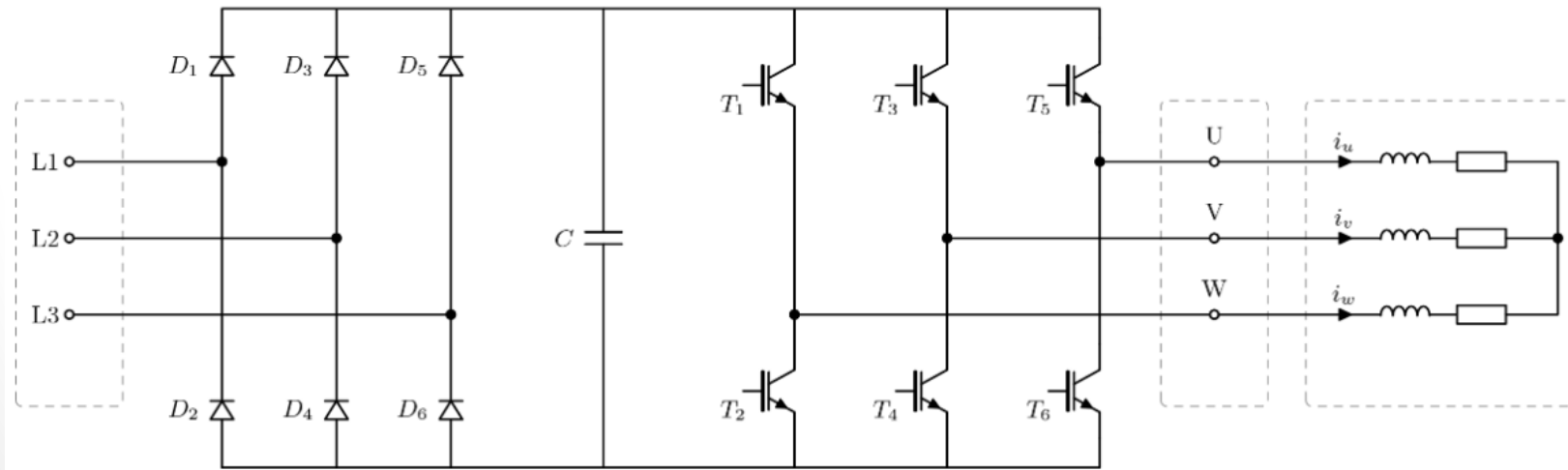
Volkswagen ID.3 inverter block diagram

(Source: Automotive Teardown Track, Volkswagen ID.3 modules - System Plus Consulting, 2021)

Frekvenciaváltók (AC/AC konverterek) - általános tulajdonságok-

- A fordulatszám szabályzás leghatékonyabb módja
- Ez a módszer a névleges fordulathoz kisebb és nagyobb fordulatot is lehetővé tesz, fokozatosan (a legkisebb veszteség mellett)
- Léteznek erre specializált integrált vezérlő áramkörök, melyek a szabályzó egységet is tartalmazzák
- Az energiaáramlás egyirányú

Háromfázisú
hálózat

6 ütemű
egyenirányító

Közbenső
szűrés

Háromfázisú
Inverter (U, V, W)

Motor
csatlakozók

Motor
modell